



За книгата:

Francis Claudon. *A l'école de Fauriel. Mélanges de littérature comparée*. Editions universitaires européennes, 2018. ISBN 978-613-1-56800-8

Румяна Л. Станчева / Roumiana L. Stantcheva
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Книгата на известния френски литератор Франсис Клодон *В школата на Фориел. Статии по сравнително литературознание* се спира на автори и проблематика, които са в основата на френската компаративистика. Включените в изданието статии и студии се отнасят най-общо казано до историята на идеите, до отношенията между Франция и Европа, с основни акценти върху XVIII и XIX в. Структурирана монографично, книгата е забележителна, защото не само преминава през литературните граници, но и през границите между литературата и другите изкуства, с усета към целостта на европейския свят от страна на професор Клодон, дълги години преподавал в Университета Paris-Est и във Виенския университет.

Досега на български не е издавана нито една от книгите на този известен френски компаративист, специалист по Стендал, Хофманстал и др., изследовател на историята на идеите във френския и немския свят през XVIII и XIX в., върху операта, международните културни връзки, върху Средна Европа, пътеписа, преливането между литература, изобразителни изкуства и музика, Преди години предложих на едно издателство да се преведе прекрасната му книга-синтез *Големите европейски литературни течения*¹, но тази инициатива не получи финансиране и отпадна. Силен фрагмент от същата книга беше преведен за едно българско издание и може да се прочете както на хартия, така и в интернет.²

¹ Claudon, Francis. *Les grands mouvements littéraires européens*. Nathan Université, 2004, 128 p.

² Клодон, Франсис. Импресионизмът и натурализмът. – В: *Несравнимото в европейските литература. Юбилеен сборник в чест на професор дфн Румяна Л. Станчева*. Съставители Русана Бейлери, Фотини Христакуди-

Първото гнездо от въпроси в новата книга на професор Клодон е ситуирано *От Просвещението до романтизма*. А първият обект на вниманието на компаративиста е Денон, френски интелектуалец от Бургундия, писател, гравьор, колекционер, дипломат. Подробностите за живота и творчеството на този слабо известен у нас творец го открояват като значителна брънка сред интелектуалните фигури от времето преди, на и след Наполеон. Значението на Денон за културните контакти и за задкулисни дипломатически маневри, от работа му в Петербург и във Венеция до общуването му с личности като Гьоте, е представено с подчертан усет не само към заложбите му на умел събеседник и сигурен ценител на изкуството, но и като рожба на Бургундия, регион, известен не само с виното си: „да си представим по-скоро, че миналото, европейските традиции на тази провинция са придали на най-добрите бургундци някаква патина, която ги е правела дълбоко космополитни, спонтанно достигащи до най-ярките духове на целия континент. Така Доминик Виван Денон е продължил, вероятно дори без да го знае, голямата традиция, основана от графовете на Валоа“ (с. 11).

От мозаечния характер на книгата могат да се открият характеристики, които мислим за трудно обхватни. Така в следващата глава, макар да става дума отново за писател, изгубил през времената каноничното си място, чрез аналитичните ключове на проучването, един забравен интелектуалец е превърнат в средищен автор, и за европейския дух, и за сложните взаимодействия между литературата и изкуството. Прелюбопитната личност на Алоизиус Бертран (Aloysius Bertrand) е свързана отново с Дижон и със средищното положение на Бургундия в Европа. В творчеството му е открита мрежа от преплитани се нагласи на европейския романтизъм, установено е отношението му към творчеството на Хофман и други вдъхновения, заимствани от художници, загадъчно как станали обект на вниманието на писателя, каквито се оказват Рембранд и по-малко известния днес Кало (Callot)... Но най-интересен е Бертран във времето си – добре познат от Сент-Бьов, от Виктор Юго, или избран по-късно заради текстовете си от композитори като Равел, като Шуберт. И отново от вгледания в детайла анализ излиза обобщение: „Тук предлагаме защита и илюстрация на провинциалния Романтизъм; наистина тя е уместна, когато понякога си спомним онова, което е същностно в Романтизма, това което Германия, Англия, Централна и Източна Европа демонстрират: зависимостта между една земя и ефекта на развихреното въображение. Може би странен

Константинову, Борислава Иванова. София, Факултет по славянски филологии. Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 80-86. [Claudon, Francis. Impresionizmat i naturalizmat. – V: Nesravnimoto v evropeyskite literatura. Yubileen sbornik v chest na profesor dfn Roumiana L. Stantcheva. Sastaviteli Rusana Beyleri, Fotini Christakoudi-Konstantinidou, Borislava Ivanova. Sofia, Fakultet po slavyanski filologii. Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“, 2018, s. 80-86]. <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/30854> (3.04.2020).

парадокс, но доста очевиден: стремежът към универсалното не изключва вкореняването, дори и в онова, което е най-типичното. Красиво и ценно е че А. Бертран ни напомня по този начин регионалните основания на една чувствителност и на една естетика в момента на раждането им.“ (с. 45).

Шарл Нодие е третият романтик в книгата. По повод на разказа *Смара или демоните на нощта* (1821) от Нодие, извън конкретния същностен литературен анализ, получаваме един урок по интертекстуалност. Макар в текста си френският романтик Нодие да изброява като свои вдъхновители автори от Омир, през Теокрит, Виргилий, Катул... до Данте, Шекспир и Милтън, опитният компаративист Франсис Клодон се ориентира основно към Апулей и Шекспир, които са цитирани като мото за отделните части на разказа. И тази способност за отсяване на същественото му позволява да направи ясни изводи: „Апулей пребивава във вълшебното, Нодие ни кара да пристъпим сред фантастичен ужас“ (с. 66). И още един важен извод: „Апулей е очевидно изворът за *Смара*, но преобразяването е пълно, пресметнато, съзнателно, ориентирано към създаването на нещо ново, без следа от дух на „нео-класическа“ реставрация“ (с. 68). Подобно внимателно вглеждане в постигнатото от писателят има и към вдъхновението, дошло от Шекспир. Особено провокиращ е обаче третият акцент в анализа: за възможността транспозициите от посочените литературни извори към една нова романтическа естетика при Нодие, свързана със съня, да е предизвикана от съвременния му Гоя и прочутата му гравюра от 1797, *Сънят на разума ражда чудовища*. И отново от твърде тесния обект на анализа, от само един разказ, изводите се оказват с европейска широчина и значение за изясняване на формирането на общоевропейско явление като романтизма.

Втори голям раздел в книгата е „Романтическият неокласицизъм“ и текстът тук започва с факта, че Франция не познава Неокласицизма, не ползва термина за себе си. Терминологичната неуеднаквеност при литературните течения и теченията на изобразителните изкуства е позната. Но тук се пресрещат и две национални терминологични системи, френската и немската. Примерите са от времето на прехода между XVIII и XIX в., в различни литератури, в изобразителното изкуство, в архитектурата и операта. Франсис Клодон предизвиква читателя си (литератора-французин) да бъде преосмислен „нашият начин да мислим или нашият начин - леко презрителен - да говорим за Неокласицизма“ (с. 82). Следват изводи, които също е интересно да цитираме: „класицизмът на XVII в. вярва в безсмъртието на Красивото; след това вече искат да спрат времето, да опазят идеала, но това е невъзможно. Възхищават му се и жалят още повече за него“ (с. 83). По-конкретно през литература, архитектура (Шинкел) и музика (Феликс Менделсон-Бартолди) авторът стига до извода, че Неокласицизмът върви в пълно

съгласие с Романтизма. Че „Неокласицизмът не е антагонист на Романтизма, а представлява един от често подценяваните и въпреки това толкова красиво преувеличените негови изражения“ (с. 88).

Третата част на този единен труд е озаглавена *Литература – история – политика*. Тук ще прочетем за Шатобриан като политически писател след 1814 г. и особеното място на почти забравения днес като историк Луи Адолф Тиер, иначе известен с назначаването си за министър-председател на Франция след потушаването на Парижката комуна от 1871. В твърде свързаните с френски исторически и политически реалности разсъждения, нека да обърнем внимание на нещо общовалидно, което ни дава идея за литературния пласт на писането по исторически и политически въпроси. „Малко е да се каже, че Шатобриан е гледал на политиката като философ на историята. Той прави политика с трагичната философия на европейския Романтизъм. Със сигурност, твърде различен от Хегел, който оправдава установения ред, диалектиката на Шатобриан включва презрението, отвратата от света, които последните статии на този полемист изразяват с несравнима сила“ (с. 135). Оценката към Тиер е също направена в сравнение с Хегел, но се отличава от предишното сравнение. „Хегелианец ли е Тиер? Да, може би, но наполовина хегелианец! Защото класическото, политическото у него гледат на бъдещето само, за да обяснят едно минало, което обуславя настоящето на управлението“ (с. 149).

Вече нетърпеливи, стигаме до сърцевината на труда, главата, обозначена също като заглавието: *Школата на Фориел*. Това са текстове, които проследяват етапи от преодоляването на франкоцентризма и отварянето на френската литературна критика към света, първо към Италия и след това към Балканите. Клод Фориел (1772-1844) стои начело на тези тенденции.³ По аналогия със създадените по това време представи за родословие на езиците и за биологическата еволюция, „Фориел систематизира и рационализира Гьотевата идея за „световна литература“ (*Weltliteratur*), изникнала от едно единно стъбло, и тъй като при Гьоте имаме просто бляскав образ, елегантна формулировка, Фориел е по някакъв начин френският Хердер“ (с. 157). С публикуването на *Гръцки и сръбски народни песни* (1824) Фориел показва, че „тези песни понасят сравнение с други репертоари с безспорна национална идентичност...

³ Повече за Фориел, на български, вж.: Фотини Христакуди-Константииду. „Гръцките фолклорни сватбени песни в колекцията на Клод Шарл Фориел“. В: *Български и румънски – балкански отпечатък в славянското и романското наследство. Сборник в чест на 65-годишния юбилей на проф. д-р Василка Алексова*. Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 59-67, <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/30855> (24.04.2020). [Poveche za Fauriel, na balgarski, vzh.: Fotini Christakoudi-Konstantinidou. „Gratskite folklorni svatbeni pesni v kolektsiyata na Claude Charles Fauriel“. V: *Balgarski i rumanski – balkanski otpechatak v slavyanskoto i romanskoto nasledstvo. Sbornik v chest na 65-godishnia yubiley na prof. d-r Vasilka Aleksova. Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“*, 2018, s. 59-67, <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/30855> (24.04.2020)].

Съществува една цялост, която почива върху родство и в която всеки клон заслужава внимание“ (с. 170). И нека открия още един от изводите на Клодон: „Фориел е наистина първият, който свързва гръцкото със славянското. И в същия момент той създава усещането за балканска цялост“ (с. 171-172).

За Франсис Клодон, самият той днешен ярък представител на френската компаративистична школа, още двама писатели допринасят за отварянето към света и Балканите в частност. Единият е Жан-Жак Ампер, писател, историк, историк на литературата и на езика, син на физика Андре-Мари Ампер. Дейността на Жан-Жак Ампер, пътешественик и автор на пътеписи, се характеризира с ясното желание да бъде създадена история на сравняваните литератури, която да съпоставя предварителните представи, породени от четенето, с реално посетените места по света. Другият е Фредерик Озанам (1813-1853), който бива избран от Фориел да го последва като шеф на катедрата му в Сорбоната през 1844 г. Според Клодон именно опознаването на Италия и на нейната културна традиция по един „дълбок, личен, романтичен начин“ предизвиква формирането на тези трима литератори, Фориел, Ампер и Озанам, като компаративисти.

Балканите влизат във фокуса на литераторите „на прехода от Просвещението към Романтизма“. Освен Фориел и Ампер, значение за тази нова географска и литературна посока, според Клодон, има и Ксавие Мармие (1808-1892). Неговите пътешествия през 1845 г. са през земите на Тирол, Унгария, Сърбия, Влахия, България, Турция, Сирия, Палестина до Египет. През 1852 той пътува из Черна гора. Тези пътешествия са литературно материализирани в книгите му *От Рейн до Нил*, с първи том: „От Рейн до Константинопол“ (1887) и в *Писма върху Адриатика и Черна Гора*. В анализа е отбелязано, че оценките на Мармие невинаги са точни и задълбочени. При него „Балканите се ограничават до Сърбия“ (с. 176). Мармие обаче преминава и по още един маршрут – Унгария, България и Влахия, а в текстовете му се забелязва новият момент на самоосъзнаване на нациите. За българите той казва: „Отдясно, страната на българите, кротък силен народ, изкусни и почтени, но нещастни, подчинени безусловно на турското управление“ (с. 177). Били сме видими, макар и все още не с фолклора си.

Франсис Клодон продължава в цялата си нова книга да търси общо европейското, дори през предходниците си. „Така, на прага на националните независимости, Балканите на Фориел са лингвистични и поетични; Балканите на Ампер са култура и етнология; при Мармие те са живи исторически и политически. Първите компаративисти съвсем не се затварят в Западна Европа; те се отдалечават от диалектиката север-юг, наложена някога от Мадам дьо Стал.

Разкриват важните аспекти на старите европейски територии на Османците и разбират, че става дума за специфична цялост, която трябва да бъде представяна именно така.“

И още един поглед към общуването между Запада и Изтока в контекста на компаративистиката от XIX в.: отново към Жан-Жак Ампер, но и към виенския ориенталист Йозеф фон Хамер-Пургшал. Но също така към един съвременен турски музикант: Фазил Сай, създал през 2011 г. „Goethe Lieder“. В анализите е обърнато внимание върху „трудностите при културния трансфер“. Конкретно за Фазил Сай, френският компаративист отбелязва неговата ангажираност със светското и ни насочва към сайта на музиканта *Weltburger*, „в пълно съзвучие с Гьоте“ (с. 193).

В последната част на книгата – „По стъпките на Фориел. Компаративистични теории и проблеми“ влизаме в четири съвременни въпроса на сравнителното литературознание. Първият от тях е любопитен, но повече лингвистичен, твърде френски и се отнася до развитието на френския език по области, както и до интерпретации в различни политически контексти.

Втората тема тук е за „международна литературна история“. Представена е *Историята на всемирната литература*, издадена в Москва през 1983. Привлича вниманието един от изводите: „Може би поради чисто руските традиции някои понятия са натоварени с основна роля; така Дмитрий С. Лихачов набляга върху значението на народната култура, която е определяща, според него, за времето на Ренесанса; като постъпва по този начин, той преобръща в инверсия онова, което западната традиция смята за съществено: а именно движението на ерудитите и дейността на филолозите. Можем да го разберем: За един западен компаративист това е оригинален подход, интересен, провокативен понякога, и затова още по-полезен“ (с. 231).

Следва мнението на Франсис Клодон за „Сравнителната история на литературите на европейските езици“, публикувана под егидата на Международната асоциация по сравнително литературознание (AIRC/ICLA). И големият въпрос: за европейска литература ли да се говори или за литератури на европейските езици?⁴ Като резюмира дългогодишни и трудно-решими отсенки в позициите на автори от различни национални школи, Франсис Клодон се насочва към историческите корени на въпроса и към френската традиция за възможните съвременни решения.

Книгата завършва с раздел *Weltliteratur vs. "littérature-monde"*. В това съпоставяне на прочутия термин на Гьоте и съвременното френскоезично единство отвъд политическите

⁴ Чувствам се част от дебата с книгата ми: Румяна Л. Станчева. *Европейска литература/Европейски литератури*. София, Изд. Балкани, 2012. [Chuvstviam se chast ot debata s knjigata mi: Roumiana L. Stantcheva. Evropeyska literatura/Evropeyski literaturi. Sofia, Izd. Balkani, 2012].

граница, можем още веднъж да проследим ерудитския анализ на автора на книгата, а също така вечното противопоставяне на различни школи в сравнителното литературознание, спорове, проследими включително през конгресите на Международната асоциация по сравнително литературознание. Франсис Клодон клони да приеме, че „литературата-свят“ е сравнима и съвместима със сравнителното литературознание, доколкото отхвърля изтъкването на стойностите по национален или политически признак.

Разгледаната книга, своеобразна антология на част от творчеството на Франсис Клодон, показва, чрез фини и нюансирани анализи, характерното за автора си. Внушава ни желанието му сравнителното литературознание да бъде път към равноправното общуване на литературите, на различните изкуства и на културите.